

Β. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ο πεζός λόγος έχει μακρόχρονη και πλούσια παράδοση στην Κύπρο. Οι πάμπολλες επιγραφές από την Κυπροαρχαϊκή περίοδο (700-475 π.Χ.) μέχρι και την πρώιμη Βυζαντινή αποτελούν άμεσες πηγές πολυσήμαντες της κυπριακής ιστορίας και μπορούν να αξιοποιηθούν διδακτικά ποικιλοτρόπως, και με επιτόπια μελέτη.

Ο *Κύπριος αἶνος* και ο *Κύπριος μῦθος* είναι ένα ιδιαίτερα ελκυστικό κεφάλαιο της πνευματικής δημιουργίας στην πεζογραφία της αρχαίας Κύπρου. Η διάκριση *αἶνου* – *μύθου* προβληματίζει και είναι δύσκολη, αφού αρκετές φορές οι δύο έννοιες χρησιμοποιούνται αδιακρίτως (π.χ. οι διηγήσεις του Αισώπου καλούνται και *αἶνοι* και *μῦθοι*). Η λέξη *μῦθος* χρησιμοποιείται για να δηλώσει την ιστορία, τον μύθο, την πλαστή διήγηση, ενώ για τη λέξη *αἶνος* η βασική έννοια είναι αυτή των λόγων με ειδικό βάρος και σημασία. Αρκετές είναι οι αναφορές αρχαίων συγγραφέων σε κυπριακούς μύθους, αλλά και *αἶνους*.

Οι Κύπριοι πεζογράφοι είχαν στη θεματολογία τους και τους μυθικούς οικιστές της Κύπρου αλλά και ιστορικά πρόσωπα. Ιστορικοί, μυθογράφοι και παραδοξογράφοι υπήρξαν πολλοί στην αρχαία Κύπρο. Οι πλείστοι από αυτούς μπορούν να χαρακτηριστούν ιστορικοί, με την ευρύτερη έννοια αυτού που γράφει έργα όπου συνυπάρχουν ιστορίες πλαστές και φανταστικές, γεγονότα, μύθοι και παράδοξα, γεωγραφικές παρατηρήσεις, αναφορές, συγγραφείς και έργα με ποικίλο γλωσσικό υλικό, αλλά σπάνια με τη στενότερη έννοια εκείνου που μελετά την ιστορία και γράφει με σεβασμό προς την αλήθεια, ή του μυθιστοριογράφου.

Δεν μνημονεύονται πολλοί ρήτορες – σοφιστές. Ρήτορας ίσως υπήρξε ο Αρχέλαος ο Κύπριος, με την έννοια όμως του *ιστορικοῦ* ή του *γραμματικοῦ* που γράφει για σχετικά θέματα του παρελθόντος και όχι εκείνου που γράφει για τη ρητορική τέχνη. Επίσης, ο Ζήνων ο Κιτιεύς (2^{ος} αι. μ.Χ.) υπήρξε ρήτορας με αναζητήσεις φιλοσοφικές (*ρήτωρ ἢ φιλόσοφος*) και ο Ονάσιμος ο Κύπριος *ιστορικός καὶ σοφιστής, τῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου γενομένων*.

Σημαντικά είναι τα σχετικά με την ιστορία της ιατρικής στην Αρχαία Κύπρο, που δεν παραλλάσσει σε γενικές γραμμές από την αντίστοιχη ιστορία άλλων περιοχών· υπάρχουν αξιόλογα κείμενα από και για Κύπριους γιατρούς, όπως ο ονομαστός Απολλώνιος ο Κιτιεύς, ενώ η σημασία που απεδίδετο στο ιατρικό επάγγελμα φαίνεται συν τοις άλλοις και από την πλούσια επιγραφική μαρτυρία. Πιο σημαντική ακόμα είναι η προσφορά της Αρχαίας Κύπρου στη Φιλοσοφία, με λαμπρά παραδείγματα τον Ζήωνα τον Κιτιέα (τον ιδρυτή της Στωϊκής φιλοσοφίας), τον Κλέαρχο το Σολέα, τον Περσαίο τον Κιτιέα και του Δημόνακτα τον Κύπριο.

I. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ, ΜΥΘΟΓΡΑΦΟΙ, ΠΑΡΑΔΟΞΟΓΡΑΦΟΙ

1. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΠΑΦΙΟΣ

Ο Αλέξανδρος ο Πάφιος κινείται σε έναν ευρύτερο μυθολογικό κατά βάση κύκλο με αφετηρία τον Όμηρο. Έχει γράψει για τον Γίγαντα Πικόλοο, την κατάληψη του νησιού της Κίρκης από αυτόν και τον θάνατό του από τον Ήλιο, όπως επίσης και για τον Όμηρο, με ευδιάκριτη την τάση του Κύπριου μυθογράφου να συνδέσει διαφορετικά πρόσωπα και παραδόσεις γύρω από τη μορφή του θείου αοιδού. Τα συμφραζόμενα φαίνεται να οδηγούν στη χρονολόγησή του προς το τέλος της Ελληνιστικής ή στις αρχές της Ρωμαϊκής εποχής (στους κύκλους ίσως της Αλεξάνδρειας).

B1. Ο Γίγαντας Πικόλοος και το φυτό μώλυ (F1)

a. Εύστ. στο κ 305 (1658.48)

Αλέξανδρος δὲ ὁ Πάφιος μυθολογεῖ Πικόλοον ἕνα τῶν Γιγάντων φυγόντα τὸν κατὰ Διὸς πόλεμον τὴν τῆς Κίρκης νῆσον καταλαβεῖν καὶ πειρᾶσθαι ἐκβαλεῖν αὐτήν· τὸν πατέρα δὲ Ἥλιον ὑπερασπίζοντα τῆς θυγατρὸς ἀνελεῖν αὐτόν· καὶ τοῦ αἵματος ῥύεντος εἰς γῆν φῦναι βοτάνην καὶ κληθῆναι αὐτὴν μῶλν διὰ τὸν μῶλον ἦτοι πόλεμον, ἐν ᾧ ἔπεσεν ὁ ῥηθεὶς Γίγας. εἶναι δὲ αὐτῶ ἄνθος ἴκελον γάλακτι διὰ τὸν ἀνελόντα λευκὸν Ἥλιον, ρίζαν δὲ μέλαιναν διὰ τὸ τοῦ Γίγαντος μέλαν αἷμα, ἢ καὶ διὰ τὸ τὴν Κίρκην φοβηθεῖσαν ὠχριάσαι.

Ο Αλέξανδρος ο Πάφιος αναφέρει τον μύθο ότι ο Πικόλοος, ένας από τους Γίγαντες, αφού ξέφυγε από τον πόλεμο κατά του Δία, κατέλαβε το νησί της Κίρκης και προσπάθησε να την εκδιώξει· ο πατέρας της, όμως, ο Ήλιος υπερασπίζοντας την κόρη του τον σκότωσε· και από το αίμα που χύθηκε στη γη φύτρωσε βοτάνι και ονομάστηκε αυτό μώλν εξαιτίας του μώλου, δηλαδή του πολέμου στον οποίο έπεσε ο Γίγαντας που προαναφέραμε. Έχει δε αυτό άνθος όμοιο στο χρώμα με το γάλα, λόγω του λευκού ήλιου που τον σκότωσε, και ρίζα μαύρη για το μαύρο αίμα του Γίγαντα, ή για το ότι η Κίρκη από τον φόβο της έγινε κάτωχρη.

b. . Πτολ. Χένν. Καιν. ίστ. απόσπ. IV.18 Χατζής (Φωτ. Βιβλ. 190, 149b) *Περὶ τοῦ παρ' Ὀμήρῳ (κ 305) μῶλνος τῆς βοτάνης, ἦν ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ἀναιρεθέντος ἐν τῇ Κίρκης νήσῳ Γίγαντος λέγουσι φῦναι, ἢ καὶ τὸ ἄνθος ἔχει λευκόν· ὅτι ὁ συμμαχῶν τῇ Κίρκῃ καὶ ἀνελὼν τὸν Γίγαντα ὁ Ἥλιος ἦν· μῶλος δ' ἡ μάχη, ἐξ οὗ καὶ ἡ βοτάνη.*

[Στο δ' βιβλίο της Καινής ιστορίας του ο Πτολεμαῖος Χέννος γράφει και] για το Ομηρικό μώλν, το βοτάνι, που λέγουν ότι φύτρωσε από το αίμα του σκοτωμένου στο νησί της Κίρκης Γίγαντα, και που έχει το άνθος λευκό· γιατί αυτός που συμάχησε με την Κίρκη και σκότωσε τον Γίγαντα ήταν ο Ήλιος· και μώλος είναι η μάχη, απ' όπου και το βοτάνι.

Σχόλια

(α.) Πικόλοον ένα τῶν Γιγάντων: Οι Γίγαντες θεωρούνταν παιδιά της Γης που γεννήθηκαν από τις σταγόνες του αίματος του ακρωτηριασμένου Ουρανού. Η σχέση του Πικόλοου με τη μητέρα του Γη φαίνεται από το ότι, παρόλο που πεθαίνει, το αίμα του που κυλά στο χώμα εμφανίζει αναγεννητικές ιδιότητες. Ο κύκλος της ζωής του μεταφέρεται στο φυτόωμα βοτανιού με μαγικές ιδιότητες, το μῶλυ, το οποίο διαδραματίζει ρόλο στην ιστορία της Κίρκης, αφού ο Ερμής θα το δώσει στον Οδυσσέα ως αντίδοτο στα μάγια της.

τὴν τῆς Κίρκης νῆσον καταλαβεῖν: Η Κίρκη είναι θεϊκής καταγωγής, κόρη του Ἡλιου και της Πέρσης.

τοῦ αἵματος ῥέντος εἰς γῆν φῦναι βοτάνην: Η θαυματουργός γέννηση ζώου ή φυτού από το αίμα θεού ή ήρωα απαντά συχνά σε μυθικές παραδόσεις.

μῶλυ: Φυτό γνωστό ήδη στον Ὅμηρο (κ 302 κ.ε.). Εμφανίζεται στο επεισόδιο Κίρκης – Οδυσσέα. Είναι αυτό που δόθηκε από τον Ερμή στον Οδυσσέα (κ 292) για να αντέξει τα μάγια της Κίρκης και να μην μεταμορφωθεί σε χοίρο.

Αξιοποίηση

- Το φυτό μῶλυ στην *Οδύσσεια* (Νησί της Κίρκης, Γίγαντες). Σύνδεση του αποσπάσματος με πληροφορίες για τη χρήση του φυτού στη Βιολογία και την Οικιακή Οικονομία (η χρήση βοτάνων για ιατρικούς σκοπούς).
- Σύγχρονα παιχνίδια, κυρίως ηλεκτρονικά, με μυθολογικούς ήρωες. Κατασκευή ομαδικών παιχνιδιών με πρωταγωνιστές ήρωες της μυθολογίας. Διαγωνισμός ανάμεσα σε γειτονικά σχολεία για το πιο επιτυχημένο παιχνίδι και παρουσίασή του στο πλαίσιο της Ημέρας Δημιουργικότητας και Καινοτομίας.
- Μεταφορά μυθολογίας ως έκφραση φαντασίας και μεταποίησή της στον κινηματογράφο. Διαθεματική εργασία σε σχέση με το θέμα με τη συνεργασία Φιλολόγων, Θεατρολόγων, Καθηγητών Πληροφορικής.
- Σύνδεση του αποσπάσματος με το Α12. Μέσα από διερευνητικές εργασίες είναι δυνατόν οι μαθητές να ανασυνθέσουν τον μύθο που παρουσιάζεται. Ο μύθος μπορεί να δοθεί μέσα από μορφές δημιουργικής γραφής (ποίηση, πεζό) σε συνδυασμό με την απόδοσή του με ζωγραφικές παραστάσεις ή ακόμα και με τον εμπλουτισμό της όλης εργασίας με μουσική, εμπνευσμένη από την αρχαία μουσική και τα αρχαία ελληνικά όργανα.

B2. Καταγωγή του Ομήρου (F2)

Εὐστ. στο μ 63 (1713.17)

Αλέξανδρος δὲ ὁ Πάφιος ἱστορεῖ τὸν Ὀμηρον υἱὸν Αἰγυπτίων Δμασαγόρου καὶ Αἴθρας, τροφὸν δὲ αὐτοῦ προφήτην τινα θυγατέρα Ὠρου ἱερέως Ἰσιδος, ἧς ἐκ τῶν μαστῶν μέλι ρεῦσαι ποτε εἰς τὸ στόμα τοῦ παιδίου. καὶ τὸ βρέφος ἐν νυκτὶ φωνὰς ἐννέα προέσθαι, χελιδόνος ταῶνος περιστερᾶς κορώνης πέρδικος πορφυρίωνος ψαρὸς ἀηδόνας καὶ κοττύφου. εὐρεθῆναι τε τὸ παιδίον μετὰ περιστερῶν ἐννέα παιῖζον ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐνώχουμένην δὲ παρὰ τοῖς τοῦ παιδὸς τὴν Σίβυλλαν ἐμμανῆ γεγονυῖαν ἔπη σχεδιάσαι, ὧν ἀρχὴ «Δμασαγόρα πολύνικε», ἐν οἷς καὶ μεγακλεῆ καὶ στεφανίτην αὐτὸν προσειπεῖν, καὶ ναὸν κτίσαι κελεῦσαι ἐννέα Πιερίδων· ἐδήλου δὲ τὰς Μούσας. τὸν δὲ καὶ τοῦτο ποιῆσαι καὶ τῶι παιδί ἀνδρωθέντι ἐξειπεῖν τὸ πρᾶγμα· καὶ τὸν ποιητὴν οὕτω σεμνῶναι τὰ ζῶια οἷς βρέφος ὧν συνέπαιζε καὶ ποιῆσαι αὐτὰ τῶ Διὶ τὴν ἀμβροσίαν κομίζοντα.

Ο Αλέξανδρος ο Πάφιος ιστορεῖ πως ο Όμηρος ήταν γιος των Αιγυπτίων Δμασαγόρα και Αίθρας, και είχε τροφὸ του μιαν προφήτισα κόρη του Ὠρου, ιερέα της Ἰσιδας, ἀπὸ τους μαστοὺς της οποίας ἔτρεξε κάποτε μέλι στο στόμα του παιδιού. Και το βρέφος μιαν νύχτα ἔβγαλε ἐννιά φωνές, χελιδονίου, παγωνίου, περιστεριού, κουρούνας, πέρδικας, νερόκοτας, ψαρονιού, αηδονιού και κοτσυφιού. Και το παιδί βρέθηκε να παίζει με ἐννιά περισσότερα πάνω στο κρεβάτι του, και καθὼς η Σίβυλλα διασκέδαζε κοντὰ στους γονεῖς του παιδιού ξαφνικὰ την ἔπιασε θεϊκὸς οἶστρος και σχεδίασε ἐπικὸς στίχους, που η ἀρχὴ τους ἦταν Δμασαγόρα πολύνικε, στους οποίους τον προσαγόρευσε πολυδοξασμένο και στεφανηφόρο, και πρόσταξε να κτίσουν ναὸ πρὸς τιμὴν των ἐννέα Πιερίδων· ἐννοοῦσε δε τις Μούσες. Κι αὐτὸς ἔκανε και αὐτό, και στο παιδί ὅταν ἔγινε ἀντρας ἐκμυστηρεύτηκε την ἱστορία· και ο ποιητὴς ἔτσι ἐξύμνησε τα ζῶα με τα οποία ἔπαιζε μαζί ὅταν ἦταν βρέφος και τα παρουσίασε να φέρνουν στον Δία την ἀμβροσία.

Σχόλια

Ὀμηρον υἱὸν Αἰγυπτίων: Εἶναι εὐδιάκριτη ἡ τάση του Κύπριου μυθογράφου να συνδέσει διαφορετικὰ πρόσωπα και παραδόσεις γύρω ἀπὸ τὴ μορφή του Ομήρου, με στόχο να περιβάλλει τον ποιητὴ με ἀκόμη περισσότερη αἴγλη και καθολικότητα.

μέλι ρεῦσαι ποτε εἰς τὸ στόμα τοῦ παιδίου: Ἡ ἀναφορὰ στο μέλι βρῖσκει ἀντιστοιχία σε νεοελληνικὰ ἔθιμα για τὴ γέννηση, ὅπου συχνὰ προστίθεται και παρατίθεται μέλι για να καλοτυχιστεῖ τὸ βρέφος και να εξασφαλιστεῖ ἡ ευγλωττία του (πβ. τὴ χαρακτηριστικὴ φράση τὸς μελιρρῦτους ποταμούς τῆς σοφίας για τους Τρεις

Ιεράρχες). Στην Κύπρο, βάζουν σε κάποιες περιοχές στα χείλη του νεογέννητου ζάχαρη ή μέλι για να γίνει γλυκόλογο.

έννέα: Η ειδική σημασία του αριθμού εννέα απαντά ήδη στον Όμηρο. Πρόκειται για μαγικό αριθμό, ως πολλαπλάσιο του τρία.

χελιδόνος ... κοτύφου: Τα πτηνά που αναφέρονται είναι και αυτά συνδεδεμένα με διάφορα χαρακτηριστικά και ιδιότητες, βλ. *Φυσιολόγος*· Αιλιανού, *Περί ζώων ιδιότητος*· Αριστοτέλη, *Περί τὰ ζῶα ἱστορίαι*· μύθοι Αισώπου.

Αξιοποίηση

- Μύθοι-θεωρίες για την καταγωγή του Ομήρου. Προσπάθεια να παρουσιασθεί η όλη συζήτηση γύρω από το ποιος ήταν ο Όμηρος και ποια η πατρίδα του (πηγές, χάρτες, εικόνες, σχέδια μαθητών/τριών). Σύνδεση του αποσπάσματος με το A13 (Εύκλος F1).
- Μαγικοί αριθμοί (3, 6, 7, 9, 40, 72). Σύνδεση του αποσπάσματος με τον νόμο των τριών στο δημοτικό τραγούδι. Η αντίληψη των ανθρώπων για τη δύναμη των αριθμών και τη θετική ενέργειά τους σε πτυχές της ζωής (Διαθεματική εργασία: συνεργασία Φιλολόγων με καθηγητές Μαθηματικών, Φυσικής).
- Ονομασία των πτηνών στο κείμενο. Αναζήτηση πληροφοριών για το πού διαβιούν τα εν λόγω πτηνά στην Κύπρο και αν διατηρούν την ίδια ονομασία.
- Οι εννέα Μούσες και η επίδρασή τους στην ανάπτυξη των τεχνών. Η χρήση των ονομάτων τους στη σύγχρονη εποχή.

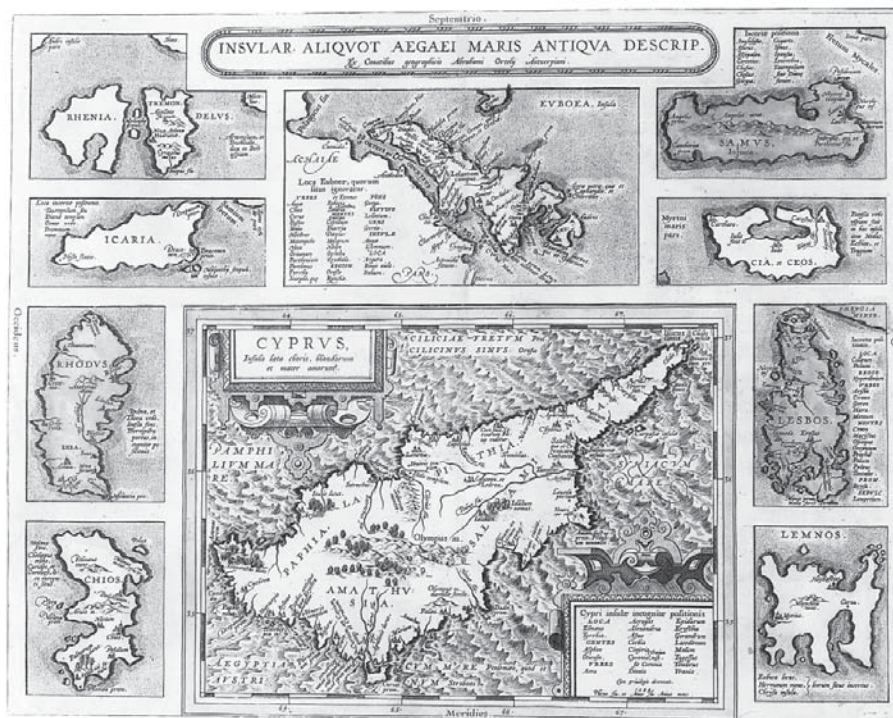
2. ΑΡΙΣΤΟΣ Ο ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΣ

Ο Άριστος ο Σαλαμίνιος υπήρξε ιστορικός. Έγραψε για τον Αλέξανδρο, τον Αλέξανδρο τον Μακεδόνα, τον Αλέξαρχο τον γραμματικό και τη Χαλκίδα την ηρωίδα. Έζησε και έδρασε στον 3ο αι. π.Χ.

B3. Γεωγραφία της ανατολικής Κύπρου (T1)

Στράβ. Γεωγρ. 14.6.3
 Εἴτ' (sc. ἐστίν) Ἀφροδίσιον, καθ' ὃ στενή
 ἢ νῆσος· εἰς γὰρ Σαλαμίνα ὑπέρβασις
 σταδίων ἑβδομήκοντα. εἴτ' Ἀχαιῶν
 ἀκτὴ, ὅπου Τεῦκρος προσωρμίσθη
 πρῶτον <ὁ> κτίσας Σαλαμίνα τὴν ἐν
 Κύπρῳ ἐκβληθείς, ὡς φασιν, ὑπὸ τοῦ
 πατρὸς Τελαμῶνος. εἴτα Καρπασία
 πόλις λιμένα ἔχουσα, κεῖται δὲ κατὰ
 τὴν ἄκραν τὴν Σαρπηδόνα· ἐκ δὲ τῆς
 Καρπασίας ὑπέρβασις ἐστὶν ἰσθμοῦ
 τριάκοντα σταδίων πρὸς τὰς νήσους τὰς
 Καρπασίας καὶ τὸ νότιον πέλαγος. εἴτ'
 ἄκρα καὶ ὄρος· ἢ δ' ἀκρώρεια καλεῖται
 Ὀλυμπος, ἔχουσα Ἀφροδίτης Ἀκραίας
 ναόν, ἄδυτον γυναιξὶ καὶ ἀόρατον·
 πρόκεινται δὲ πλησίον αἱ Κλείδες καὶ
 ἄλλαι δὲ πλείους. εἴθ' αἱ Καρπάσια
 νῆσοι. καὶ μετὰ ταῦτα ἡ Σαλαμίς, ὅθεν
 ἦν Ἄριστος ὁ συγγραφεύς.

Ἐπειτα (εἶναι) το Αφροδίσιο, στο σημείο που στενεύει το νησί· γιατί η απόσταση ως τη Σαλαμίνα είναι εβδομήντα στάδια. Ἐπειτα η Αχαιῶν ακτή, όπου προσωρμίστηκε την πρώτη φορά ο Τεύκρος που έκτισε τη Σαλαμίνα της Κύπρου, διωγμένος, όπως λεν, από τον πατέρα του Τελαμώνα. Ἐπειτα η Καρπασία, πόλη πού 'χει λιμάνι, βρίσκεται δε απέναντι από το ακρωτήριο Σαρπηδόνα· κι από την Καρπασία προς τα νησιά Καρπάσια και το νότιο πέλαγος είναι μια στενή λωρίδα γης τριάντα σταδίων. Ἐπειτα ακρωτήριο και ὄρος· η δε βουνοκορφή καλεῖται Ὀλυμπος, κι έχει ναό της Ακραιάς Αφροδίτης, όπου δεν επιτρέπεται στις γυναίκες η είσοδος ἢ η θέα· μπροστά δε από τις ακτές εκεί κοντά βρίσκονται οι Κλείδες κι άλλα πιο πολλά νησιά. Ἐπειτα τα νησιά Καρπάσια. Και μετά από αυτά η Σαλαμίνα, απ' όπου ήταν ο Ἄριστος ο συγγραφέας.



Σχόλια

Αφροδίσιον: Πόλη στη βορειοανατολική ακτή της Κύπρου στο σημείο που στενεύει η στεριά και σε απόσταση περίπου 13 χιλιομέτρων από τη Σαλαμίνα κατά τον Στράβωνα. Η ακριβής θέση του δεν έχει καθοριστεί με βεβαιότητα, καθώς δεν έχει ανασκαφεί πλήρως η περιοχή.

Αχαιῶν ἀκτή: Η περιοχή, όπου Τεῦκρος προσωμίσθη πρῶτον κατά τον Στράβωνα, μεταξύ Αφροδισίου και Καρπασίας στη βόρεια ακτή της Χερσονήσου της Καρπασίας, δεν έχει ανασκαφεί επαρκώς.

Τεῦκρος (...) <ὄ> κτίσας Σαλαμίνα (...): Οικιστικός μύθος της Σαλαμίνας, ιδιαίτερα δημοφιλής στους αρχαίους συγγραφείς.

Αφροδίτης Ακραιάς ναόν, ἄδυτον γυναιξὶ καὶ ἀόρατον: Η Αφροδίτη Ακραιά εμφανίζεται και σε κυπριακές επιγραφές. Κοντά βρισκόταν και η πόλη Ουρανία, κατά συνέπεια είναι πολύ πιθανόν αυτός ο ναός να ήταν αφιερωμένος στην Οὐρανίαν Αφροδίτη.

Αξιοποίηση

- Γεωγραφία της Κύπρου με τη συνεξέταση ενός αρχαίου και ενός σύγχρονου χάρτη (μπορεί να κατασκευαστεί και χάρτης με τοπωνύμια).
- Ο Τεῦκρος ως ιδρυτής της Σαλαμίνας (αναφορές στη σύγχρονη λογοτεχνία, σε ονόματα συνδέσμων, ομάδων, κ.ά.). Συνανάγνωση κειμένων με αναφορά στην πληροφορία αυτή (π.χ. Ευριπίδου *Ελένη*). Βλ. και A46 (E54).
- Η θεά Αφροδίτη με τις δύο ιδιότητες (Ουρανία και Πάνδημος). Προσπάθεια να δοθεί ερμηνεία στους δύο αυτούς χαρακτηρισμούς της Αφροδίτης. Συσχετισμός του αποσπάσματος με τους Ομηρικούς ύμνους στην Αφροδίτη (A1-A3: Υ1-Υ3) και αναζήτηση ποιητικών εικόνων που αποδίδουν τους χαρακτηρισμούς αυτούς. (Πβ. το κατωτ. B15: Παίων ο Αμαθούσιος F1, με τα σχόλια για τις δύο Αριάδνες και τους δύο μικρούς ἀνδριαντίσκους, τον ἀργυροῦν και τον χαλκοῦν, της Αριάδνης Αφροδίτης.)

B4. Ο Αλκέτας ο Μακεδόνας, που ονομαζόταν και Χώνη (F3a)

Αθην. 10, 436e

Ἐπινε δὲ πλεῖστον καὶ Αλκέτας ὁ Μακεδῶν, ὡς φησιν Ἄριστος ὁ Σαλαμίνιος, καὶ Διότιμος ὁ Ἀθηναῖος. οὗτος δὲ καὶ Χώνη ἐπεκαλεῖτο· ἐντιθέμενος γὰρ τῷ στόματι χώνην ἀπαύστως ἔπινεν ἐπιχεομένου οἴνου· ὅθεν καὶ Χώνη ἐπεκλήθη, ὡς φησι Πολέμων.

Πάρα πολύ ἔπινε καὶ ὁ Αλκέτας ὁ Μακεδόνας, ὅπως λέει ὁ Ἄριστος ὁ Σαλαμίνιος, καὶ ὁ Διότιμος ὁ Ἀθηναῖος. Αὐτός καὶ Χώνη προσονομαζόταν· γιατί ἔβαζε στο στόμα του ἓνα χωνί κι ἔπινε ἀσταμάτητα τὸ κρασί που χυνόταν μέσα· γι' αὐτό καὶ προσονομάστηκε Χώνη, ὅπως λέει ὁ Πολέμων.



Εικ. 15: ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΟΙΝΟΝ ΠΙΟΝΤΕΣ

Σχόλια

Διότιμος ὁ Ἀθηναῖος. οὗτος δὲ καὶ Χώνη ἐπεκαλεῖτο: Ὁ Διότιμος ὁ Ἀθηναῖος ἔπινε κρασί με τὸ χωνί. Τὸ Χώνη εἶναι παρωνύμιο (παρατσούκλι). Ὁ Διότιμος ὁ Ἀθηναῖος συνόδευσε ὡς στρατηγός τα δέκα πλοῖα που ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 433 π.Χ. υποστηρίζοντας τὴν πρεσβεία των Κερκυραίων με ἐντολή νὰ μὴν ἐπιδιώξουν σύγκρουση με τοὺς Κορινθίους.

Πολέμων: Πρόκειται γιὰ τὸν περιηγητὴ καὶ ἱστορικὸ Πολέμωνα (220-160 π.Χ.)

Αξιοποίηση

- Σύνδεση με το ψηφιδωτό στον Οίκο του Διονύσου στην Πάφο (ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΟΙΝΟΝ ΠΙΟΝΤΕΣ). Επιτόπια μελέτη.
- Αναζήτηση αναπαραστάσεων από διάφορα αγγεία τόσο της συγκεκριμένης εποχής όσο και άλλων εποχών μέχρι τις μέρες μας που να παρουσιάζουν τον τρόπο που οι Έλληνες απολάμβαναν το κρασί και ακόμη πώς το χρησιμοποιούσαν στην καθημερινότητά τους αλλά και σε επίσημες γιορτές: βλ. π.χ. Β36: Απολλόδωρος ο Κιτιεύς *F9 (σύνδεση με τη Γιορτή του Κρασιού στη Λεμεσό).
- Επίθετα σύγχρονα που προέρχονται από παρωνύμια.

3. ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ

Η Δημόνασσα, κυπριακής καταγωγής, αγνώστων λοιπών στοιχείων, μνημονεύεται από τον ρήτορα και σοφιστή του 1^{ου}/2^{ου} αι. μ.Χ. Δίωνα στον *Περὶ τύχης β'* λόγο ως πολιτική τε ὁμοῦ γυνή καὶ νομοθετική. Είναι αβέβαιο κατά πόσο είναι ιστορικό πρόσωπο ή μορφή μεταξύ μύθου και ιστορίας. Παραδίδεται σε μια κατεξοχήν κυπριακή ιστορία (*Κύπριος λόγος*), στην οποία ανιχνεύεται το πνεύμα του κυνισμού, καθώς η απόπειρα της Δημόνασσας να ρυθμίσει ως νομοθέτιδα τη ζωή των ανθρώπων σύμφωνα με το δίκαιο ανατρέπεται από τα ίδια της τα παιδιά.

Β5. Η σκληρή νομοθεσία της Δημόνασσας (F1)

*Δί. Χρυσ. Λόγ. 64.2-4 (*Περὶ τύχ. β'*)
(2) Ἐρῶ δὲ ὑμῖν τινα καὶ Κύπριον λόγον, εἰ βούλεσθε. ἤνεγκεν ὁ παλαιὸς βίος καὶ ἐνδόξους γυναῖκας, Ροδογούνην πολεμικήν, Σεμίραμιν βασιλικήν, Σαπφῶ μουσικήν, Τιμάνδραν καλήν· οὕτω καὶ ἐν Κύπρῳ Δημόνασσα ἐγένετο, πολιτική τε ὁμοῦ γυνή καὶ νομοθετική. (3) τρεῖς ἔθηκεν αὐτῇ τοῖς Κυπρίοις νόμους· τὴν μοιχευθεῖσαν κειραμένην πορνεύεσθαι· θυγάτηρ αὐτῆς ἐμοιχεύθη καὶ τὴν κόμην ἀπεκείρατο κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐπορνεύετο. τὸν αὐτὸν ἀποκτείναντα

(2) Θα σας πω μιαν κατεξοχήν Κυπριακή ιστορία, αν θέλετε. Ανέδειξε η παλαιά εποχή και ένδοξες γυναίκες, τη Ροδογούνη την πολεμίστρια, τη Σεμίραμι τη βασίλισσα, τη Σαπφώ την ποιήτρια, την Τιμάνδρα την καλλονή. Έτσι και στην Κύπρο γεννήθηκε η Δημόνασσα, γυναίκα με πολιτικές συνάμα και νομοθετικές ικανότητες και διακρίσεις. (3) Τρεις νόμους θέσπισε αυτή για τους Κυπρίους: Όποια διαπράξει μοιχεία αφού κουρευθή να εκπορνεύεται· η κόρη της διέπραξε μοιχεία, και αφού την κούρεψαν

ἄταφον ρίπτεσθαι· δεύτερος οὗτος Δημωνάσσης νόμος· τρίτος ὥστε μὴ ἀποκτεῖναι βοῦν ἀρότριον. δυοῖν δὲ αὐτῇ παίδων ἀρρένων ὄντων, ὁ μὲν ἐπὶ τῷ βοῦν ἀποκτεῖναι ἀπέθανε, τὸν δὲ αὐτὸν ἀποκτείναντα οὐκ ἔθαψεν. (4) ἢ δὲ τέως μὲν ἐκαρτέρει, καὶ ἄπαις οὔσα καὶ νομοθετοῦσα· ἰδοῦσα δὲ βοῦν ἐπὶ μόσχῳ ἀπολλυμένῳ μυκωμένην καὶ τὴν ἑαυτῆς ἐν ἄλλῳ συμφορὰν γνωρίσασα, τήξασα χαλκὸν εἰς αὐτὸν ἤλατο. καὶ ἦν ἐκεῖ πύργος ἀρχαῖος ἀνδριάντα χάλκεον ἔχων χαλκῶι ἐντετηκότα καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ἰδρύματος καὶ πρὸς μίμημα τοῦ διηγήματος· ἐπιγραφή δὲ ἐπὶ τινος στήλης πλησίον· Σοφὴ μὲν ἦμην, ἀλλὰ πάντ' οὐκ εὐτυχῆς.»

σύμφωνα με τον νόμο ζούσε ως πόρνη. Ὅποιος αυτοκτονεῖ να πετιέται ἐξω ἄταφος· ετούτος εἶναι ὁ δεύτερος νόμος τῆς Δημόνασσης· ὁ τρίτος, να μὴ σκοτώνουν βόδι τ' αλετριού. Δύο παιδιά αρσενικά εἶχε αὐτή, κι ὁ μὲν ἕνας ἐξαιτίας τοῦ ὅτι σκότωσε βόδι θανατώθηκε, ἐνῶ τὸν ἄλλο ὡς αὐτόχειρα δὲν τὸν ἔθαψε. (4) Κι ἐκεῖνη γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα υπέμενε καρτερικά, καὶ δίχως παιδιά ὄντας καὶ συνεχίζοντας να νομοθετεῖ· ὅταν ὁμως εἶδε μιαν ἀγελάδα να μουκανίζει πάνω ἀπὸ τὸ νεκρὸ τῆς μοσχάρι καὶ ἀναγνώρισε τὴ δική τῆς συμφορὰ στὴν περίπτωση τῆς ἄλλης, ἀφοῦ ἐλίωσε χαλκὸ, πήδηξε μέσα. Κι ἦταν ἐκεῖ ἕνας πύργος ἀρχαῖος ὁ ὁποῖος εἶχε χάλκινο ἀγάλμα χωμένο μέσα σε χαλκὸ λιωμένο καὶ γιὰ τὴν ἀσφαλὴ στήριξη τοῦ ἀγάλματος καὶ ὡς ἀναπαράσταση τῆς ἱστορίας· κι (ἦταν) ἕνα ἐπίγραμμα πάνω σε μιὰ στήλη ἐκεῖ κοντά (που ἐγράφε): «Σοφὴ ἦμουν, ἀλλὰ πάντως ὄχι εὐτυχῆς.»

Σχόλια

τρεις ἔθηκεν αὕτη τοῖς Κυπρίοις νόμους: Το συμπέρασμα που προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῶν τριῶν νόμων τῆς Δημόνασσης εἶναι ὅτι πρέπει να ἴσχυσαν στὴν πρῶμη περίοδο οργάνωσης τῶν κυπριακῶν βασιλείων, ὅταν ἡ προστασία τοῦ θεσμοῦ τῆς οικογένειας, ἡ ἀποτροπὴ τῆς αυτοκτονίας ὡς βίαιης στέρησης τῆς πολιτείας ἀπὸ ἐνεργὰ μέλη καὶ ἡ εξασφάλιση τῶν μέσων γιὰ τὴ γεωργικὴ παραγωγή αποτελοῦσαν ἐπιτακτικὲς κοινωνικὲς ἀνάγκες χρήζουσες πολιτικῆς καὶ νομικῆς ρύθμισης.

τὸν αὐτὸν ἀποκτείναντα ἄταφον ρίπτεσθαι: Ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ πλανᾶται καὶ ἡ εἰσοδὸς τοῦ στὸν Ἄδη ἐμποδίζεται ἐφόσον τὸ σῶμα τοῦ δὲν ταφεῖ. Ἡ πίστη αὕτη ἴσχυσε σε ὅλες τὶς κοινωνίες τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ οδήγησε στὴν ἀνέγερση ταφικῶν μνημείων, στὴν οριοθέτηση νεκροταφείων καὶ στὴ λατρεία τῶν νεκρῶν με προσφορὲς δώρων καὶ σπονδῶν, καθὼς καὶ στὴν ἀνάθεση ἀγαλμάτων ἢ ἐπιτύμβιων ἐπιγραφῶν

σκοπό την υστεροφημία. Η στέρηση, επομένως, του δικαιώματος ταφής ισοδυναμεί με ατιμωτική πράξη, η οποία καταδικάζεται, όταν επιβληθεί άδικα, είτε προβλέπεται ως έσχατη ποινή σε περιπτώσεις βαρύτατων ανοσιουργημάτων (πατροκτονίας, μητροκτονίας, αδελφοκτονίας, ιεροσυλίας και προδοσίας).

Αξιοποίηση

- Το θέμα και τα όρια του νόμου και της δικαιοσύνης. Η υπακοή στους νόμους ως εσωτερική ανάγκη και όχι ως εξωτερική επιβολή (Θουκυδίδη, *Επιτάφιος του Περικλή*, Πολιτική Αγωγή).
- Η συμβολή των ιδεών του Διαφωτισμού και της Αναγέννησης στην απόρριψη της σκληρής έννοιας της δικαιοσύνης. Διαπολιτισμική εκπαίδευση: Η δικαιοσύνη στις φτωχές και υπανάπτυκτες χώρες (αντιμετώπιση της γυναίκας σε περίπτωση μοιχείας, ή στην περίπτωση που αυτή αρνηθεί να υπακούσει στον πατέρα ή τον σύζυγό της, ή ακόμα και σε θέματα ενδυμασίας).
- Η αντίληψη των Αθηναίων της κλασικής περιόδου για τη δικαιοσύνη σε σχέση με τη Σπάρτη.
- Πίστη και δοξασίες για το σώμα των νεκρών. Μελέτη του αποσπάσματος σε σχέση με τα A36 (E35) και A38 (E37).
- Γυναίκες της αρχαιότητας: ποιες είναι γνωστές, γιατί είναι λίγες, σε ποιο τομέα ξεχώρισαν. Περιπτώσεις μύθου, ιστορίας. Δημιουργία λευκώματος (πηγές, εικόνες, παραγωγή λόγου, ανασύνθεση μύθων).

4. ΕΡΜΗΣΙΑΝΑΞ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ

Ο Ερμησιάνναξ ο Κύπριος κινείται μεταξύ μυθογραφίας και παραδοξογραφίας. Φαίνεται να ασχολήθηκε με το είδος της μυθογραφίας με άξονα τη γεωγραφική περιήγηση και με ένταξη ποικίλου γλωσσικού υλικού. Πηγή για το πρόσωπό του είναι το ψευδοπλουτάρχαιο σύγγραμμα *Περί ποταμών και όρων επωνυμίας*. Ο τίτλος του έργου του είναι *Φρυγιάκα*, όπου καταγράφεται η εκδοχή για τον μύθο της μεταμόρφωσης των δύο αδελφών Ελικώνος και Κιθαιρώνος στα ομώνυμα όρη της Θήβας και ο έρωτας του Διόνυσου για την Αλφεισίβοια, η μεταμόρφωσή του σε τίγρη και η επακόλουθη μετονομασία του ποταμού Σόλλακος σε Τίγρη. Έζησε πιθανόν προς το τέλος της Ελληνιστικής εποχής ή στις αρχές της Ρωμαϊκής.

B6. Ο μύθος των αδελφών Ελικώνα και Κιθαιρώνα (F1)

*Πλούτ. *Περὶ ποτ.* 2.3 (σ.λ. Ίσμηνός)
 Ερμησιάνναξ δὲ ὁ Κύπριος
 ἱστορίας μέμνηται τοιαύτης· Ἐλικῶν
 καὶ Κιθαιρῶν ἀδελφοὶ τυγχάνοντες
 διαφόρους ἔσχον τῶν τρόπων τὰς
 διαθέσεις. ὁ μὲν γὰρ Ἐλικῶν πραότερος
 ὑπάρχων καὶ προσηνῆς συμπαθῶς
 ἐγηροβόσκει τοὺς γονεῖς· ὁ δὲ Κιθαιρῶν
 πλεονέκτης τυγχάνων καὶ θέλων εἰς
 ἑαυτὸν μεταστῆσαι τὴν οὐσίαν πρῶτον
 μὲν ἐφόνευσε τὸν γεννήσαντα, τὸν δ'
 ἀδελφὸν ἐξ ἐνέδρας κατακρημνίζων
 καὶ αὐτὸς συγκατηνέχθη. κατὰ δὲ
 θεῶν πρόνοιαν εἰς ὁμώνυμα ὄρη
 μεταμορφωθέντες ἐγένοντο Κιθαιρῶν
 μὲν διὰ τὴν ἀσέβειαν Ἐρινύων μυχός,
 Ἐλικῶν δὲ διὰ φιλοστοργίαν Μουσῶν
 ἐνδιαίτημα.

Ο Ερμησιάνναξ ο Κύπριος όμως
 (κατ' αντίθεση με όσα ιστορεί ο Λέων ο
 Βυζάντιος στα *Βοιωτικά* του, FGrH 132
 F 2) μνημονεύει μιαν ιστορία τέτοια:
 Ο Ελικών και ο Κιθαιρών, όντας
 αδέρφια, είχαν διαφορετικούς τρόπους
 συμπεριφοράς. Ο μεν Ελικών δηλαδή,
 ο οποίος ήταν περισσότερο πράος και
 προσηνής, γηροκομούσε με συμπάθεια
 τους γονεῖς του· ενώ ο Κιθαιρών, ο
 οποίος ήταν πλεονέκτης και ήθελε να
 περάσει στα χέρια του η περιουσία,
 πρώτα σκότωσε τον γονιό του, αλλά,
 καθώς έριχνε τον αδελφό του μετά
 από ενέδρα στον γκρεμό, γκρεμίστηκε
 κι αυτός κάτω μαζί του. Από πρόνοια
 δε των θεών αφού μεταμορφώθηκαν
 σε ομώνυμα βουνά έγιναν ο μεν
 Κιθαιρών για την ασέβειά του η
 έσχατη κατοικία των Ερινύων, ο
 δε Ελικών για τη φιλοστοργία του
 ενδιαίτημα των Μουσών.

Σχόλια

Ἐλικῶν καὶ Κιθαιρῶν ἀδελφοὶ τυγχάνοντες: Ο Κιθαιρώνας και ο Ελικώνας θεωρούνται μυθικά πρόσωπα και αδελφοί κατά την εκδοχή του Κύπριου συγγραφέα, η οποία δεν σχετίζεται με έρωτες και απάτες θεών και θνητών, αλλά έχει περισσότερο ηθικοδιδακτικό χαρακτήρα, που ταιριάζει στην ταραγμένη Ελληνιστική εποχή και θυμίζει τάσεις της Στωικής φιλοσοφίας για απαλοιφή των αδυναμιών από τις θεότητες και επικράτηση των ανώτερων αξιών.

Αξιοποίηση

- Θρησκευτικά. Το θέμα του καλού και κακού αδελφού (Κάιν και Αβελ). Αναζήτηση του θεματικού αυτού μοτίβου σε ιστορίες και μύθους από άλλους λαούς με τη συμβολή παιδιών της σχολικής μονάδας που κατάγονται από άλλες χώρες.
- Το μοτίβο της μεταμόρφωσης ανθρώπων από τους αρχαίους μύθους μέχρι τα σημερινά παραμύθια. Ιδιαίτερη αναφορά στα κυπριακά παραμύθια.
- Το απόσπασμα είναι δυνατόν να δοθεί και ως άγνωστο θέμα στο μάθημα της Θεματογραφίας της Β' Λυκείου (εξέταση της μετοχής).

B7. Η προέλευση της ονομασίας του ποταμού Τίγρη (F3)

*Πλούτ. *Περί ποτ.* 24.1 (σ.λ. *Τίγρις*)
*Τίγρις ποταμός ἐστὶ τῆς Ἀρμενίας τὸν ῥοῦν καταφέρων εἰς τε τὸν Ἀράξην καὶ τὴν Ἀρσακίδα λίμνην· ἐκαλεῖτο δὲ τὸ πρότερον Σόλλαξ, ὅπερ μεθερμηνευόμενον ἐστὶ κατωφερῆς, ὠνομάσθη δὲ Τίγρις δι' αἰτίαν τοιαύτην· Διόνυσος κατὰ πρόνοιαν Ἴφρας ἐμμανῆς γενόμενος περιήρχετο γῆν τε καὶ θάλατταν ἀπαλλαγῆναι τοῦ πάθους θέλων· γενόμενος δὲ ἐν τοῖς κατ' Ἀρμενίαν τόποις καὶ τὸν προειρημένον ποταμὸν διελθεῖν μὴ δυνάμενος ἐπεκαλέσατο τὸν Δία· γενόμενος δὲ ἐπήκοος ὁ θεὸς ἔπεμψεν αὐτῷ τίγριν, ἐφ' ἧς ἀκινδύνως προενεχθεὶς εἰς τιμὴν τῶν συμβεβηκότων τὸν ποταμὸν Τίγριν μετωνόμασεν, καθὼς ἱστορεῖ Θεόφιλος ἐν α' *Περὶ λίθων* (296 F3 J.). Ἐρμησιάναξ δὲ ὁ Κύπριος ἱστορίας μέμνηται τοιαύτης· Διόνυσος ἐρασθεὶς Ἀλφεισιβοίας νύμφης καὶ μήτε δώροις μήτε δεήσεσι πείσασθαι δυνάμενος εἰς τὴν προειρημένην τίγριν μετέβαλεν τὴν μορφήν τοῦ σώματος καὶ φόβῳ πείσας τὴν ἀγαπωμένην ἀνέλαβεν αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ κομίσας ἐγέννησεν υἱὸν Μῆδον, ὃς ἀκμάσας εἰς τιμὴν τοῦ συγκυρήματος τὸν ποταμὸν Τίγριν μετωνόμασεν, καθὼς ἱστορεῖ Ἀριστῶννος ἐν γ' ...*

Ο Τίγρης είναι ποταμός της Αρμενίας που χύνεται στον Αράξη και την Αρσακίδα λίμνη· καλούνταν δε προηγουμένως Σόλλαξ, που μεθερμηνευόμενο σημαίνει κατωφερής (που κυλά τα νερά του ορμητικά προς τα κάτω), ονομάστηκε δε Τίγρης για μιαν αιτία τέτοια: Ο Διόνυσος μαινόμενος κατ' επιβουλή της Ἴφρας περιερχόταν γην και θάλασσα θέλοντας ν' απαλλαγεί από το πάθος. Σαν έφτασε δε στην Αρμενίας τα μέρη και δεν μπορούσε να διαβεί τον ποταμό που έχουμε αναφέρει παραπάνω, επικαλέστηκε τον Δία· κι ο θεός άκουσε την παράκλησή του και τού 'στειλε μιαν τίγρη, που τον μετέφερε ακίνδυνα στην απέναντι όχθη, κι αυτός τιμώντας όσα είχαν συμβεί μετονόμασε τον ποταμό σε Τίγρη, όπως εξιστορεί ο Θεόφιλος στο α' βιβλίο τού *Περὶ λίθων* έργου του. Ο Ερμησιάναξ ο Κύπριος, πάλι, μνημονεύει μιαν ιστορία τέτοια: Ο Διόνυσος, σαν ερωτεύτηκε τη νύμφη Αλφεισίβοια και δεν μπορούσε να την καταφέρει μήτε με δώρα μήτε με παρακλήσεις, μεταμορφώθηκε στην τίγρη που έχουμε προαναφέρει και με τον φόβο πείθοντας την αγαπημένη του την πήρε στα χέρια και μεταφέροντάς την διαμέσου του ποταμού γέννησε γιο τον Μήδο, ο οποίος σαν μεγάλωσε μετονόμασε τον ποταμό σε Τίγρη, προς τιμήν αυτής της συγκυρίας, όπως εξιστορεί ο Αριστῶννος στο γ' βιβλίο ...

Σχόλια

Διόνυσος έρασθεΐς Αλφεισιβοΐας νύμφης: Το όνομα Αλφεισίβοια ταιριάζει σε όμορφη νέα με πολλούς θαυμαστές (ανάμεσά τους έναν θεό) αλλά και σε νύμφη. Η σχέση του Διονύσου με τις νύμφες ήταν ευρέως γνωστή. Ο γιος του Δία και της Σεμέλης καταδιωκόταν από την οργισμένη Ήρα πριν ακόμα γεννηθεί. Ο Δίας, μετά τη γέννηση του παιδιού και την αποτυχημένη απόπειρα να το αναλάβουν η Ινώ και ο Αθάμας, το μεταμορφώνει σε κατσίκι και ο Ερμής το παραδίδει στις Νύμφες που κατοικούσαν *έν Νύση* της Ασίας, για να το μεγαλώσουν.

ειςτήνπροειρημένηντίγρινμετέβαλεντήνμορφήντοῦσώματος: Οι μεταμορφώσεις αποτελούν βασικό στοιχείο της περιπετειώδους δράσης του Διονύσου (επίσης, και άλλοι θεοί, με πρώτο τον Δία, μεταμορφώνονται συχνά για να παραπλανήσουν τις ερωμένες τους). Για παράδειγμα στον Όμηρικό ύμνο VII *Εἰς Διόνυσον*, ο θεός μεταμορφώνεται σε λιοντάρι και κατασπαράσσει τους πάντες στο πλοίο, εκτός από τον τιμονιέρη.

Αξιοποίηση

- Μεταμόρφωση θεών και ηρώων σε ζώα. Σύνδεση του αποσπάσματος με τα A11 και A12 (Κινύρας T2 και T7), όπου απαντά το μοτίβο της μεταμόρφωσης των ανθρώπων σε ζώα ή φυτά. Ακόμη, σύνδεση με το προηγούμενο απόσπασμα (B6: Ο μύθος των αδελφών Ελικώνα και Κιθαιρώνα).
- Ονομασίες ποταμών και πόλεων από θεούς και ήρωες, ή από αγίους, στον κυπριακό χώρο. Σύνδεση των ονομασιών με θρύλους και παραδόσεις. Καλούνται οι μαθητές/τριες να καταγράψουν τα στοιχεία που αφορούν τις παραδόσεις αυτές στη δική τους κοινότητα ή περιοχή (διηγήσεις παππούδων, συνεντεύξεις από μελετητές της παράδοσης, επισκέψεις σε βιβλιοθήκες για αναζήτηση στοιχείων) και να τα παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους στο πλαίσιο των μαθημάτων ή σε πλαίσιο μικρής έκτασης συνεδρίου με θέμα την τοπική παράδοση – ιστορία.

5. ΙΣΙΓΟΝΟΣ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

Η μοναδική μαρτυρία για τον Ισίγονο τον Κιτιέα προέρχεται από τον πατριάρχη Αλεξανδρείας Κύριλλο (4/5 αι. μ.Χ.), ο οποίος κατατάσσει τον συγγραφέα σ' εκείνους που γράφουν για *ἄπιστα* ή *παραδοξολογούμενα*. Πιο πιθανή φαίνεται η χρονολόγησή του στην Ύστερη μάλλον παρά στη Μέση Ελληνιστική εποχή.

B8. Η δρυς της Δωδώνης και ο ταύρος του Δία με ανθρώπινη λαλιά (F1)

Κύριλλ. Αλεξ. 3, 88c

Διαμενήσομαι δὲ καὶ τῆς ἐν Δωδώνῃ δρυός, ἣν καὶ ἀνθρωπεία φησὶ (sc. Φιλόστρατος) κεχρηῆσθαι φωνῇ. Καὶ μὴν καὶ Ἰσίγονος ὁ Κιτιεύς ἐν Ρόδῳ τῇ νήσῳ τὸν τοῦ Διὸς ταῦρόν φησιν οὐκ ἀμοιρῆσαι λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς.

Θα μνημονεύσω και τη δρυ της Δωδώνης, που (ο Φιλόστρατος) λέει πως μεταχειρίστηκε και την ανθρώπινη λαλιά. Αλλά κι ο Ισίγονος ο Κιτιεύς λέει πως στο νησί της Ρόδου ο ταύρος του Δία δεν έμεινε χωρίς τη δική μας (ανθρώπινη) λαλιά.

Σχόλια

τῆς ἐν Δωδώνῃ δρυός: Η πρώτη μνεία απαντά στην *Οδύσσεια* (ξ 327 κ.ε.) με την προφητική της δύναμη σαφώς υποδηλούμενη.

τὸν τοῦ Διὸς ταῦρον: Η σχέση του Δία με τον ταύρο τόσο στη μυθολογία (π.χ. Ευρώπη, Πασιφάη, Ιώ) όσο και στη λατρεία είναι πανάρχαιη και ευρύτατα διαδεδομένη. Η λατρεία στη Ρόδο του Αταβυρίου Διός εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι μόνο γιατί μικροί χάλκινοι ταύροι έχουν ανακαλυφθεί στο όρος Αταβύριο, αλλά κυρίως γιατί κατά την παράδοση κάποια χάλκινα βόδια μούγκριζαν όταν κάποιο κακό πλησίαζε την πόλη.

Αξιοποίηση

- Δένδρα και ζώα που μιλούν. Μύθοι και παραμύθια κυπριακά που παρουσιάζουν ζώα και δέντρα με ανθρώπινη φωνή. Διερεύνηση και ερμηνεία για ποιο λόγο συγκεκριμένα ζώα ή δέντρα αποκτούν ανθρώπινη λαλιά (αλεπού, ιτιά, κ.ά.). Καλούνται οι μαθητές/τριες να δημιουργήσουν το δικό τους παραμύθι με ήρωα ένα δικό τους ζώο ή δέντρο που θα έχει να στείλει ένα μήνυμα στη σύγχρονη εποχή μας (για το περιβάλλον, για την ευθύνη του ανθρώπου, για την εξαφάνιση των ζώων και των φυτών κ.λπ.).
- Σύγκριση του αποσπάσματος με κυπριακά παραμύθια και μύθους, καθώς και με τους μύθους του Αισώπου. Κοινά θεματικά μοτίβα στον τρόπο «συνομιλίας» των ζώων με ανθρώπους. (Βλ. και παραπάνω για τον Κύπριον αἶνον και μῦθον.)
- Αναζήτηση σύγχρονων πινάκων εμπνευσμένων από τη μυθολογία.
- Συλλογή νομισμάτων εμπνευσμένων από την ελληνική μυθολογία.

6. ΙΣΤΡΟΣ Ο ΠΑΦΙΟΣ

Ο Ίστρος ο Καλλιμάχειος, Πάφιος και Κυρηναῖος ἢ Μακεδῶν και Ἀλεξανδρεὺς, εἶναι ὁ πιο γνωστός Κύπριος ιστορικός της αρχαιότητας. Η συγγραφική του δραστηριότητα υπήρξε πλούσια και ευρύτατη· ἐξ ου και οἱ αναφερόμενοι στις διάφορες πηγές τίτλοι των ἔργων του (συνολικά 17, ὅλων πεζῶν). Τα Ἀττικά του κατέχουν ἐξέχουσα θέση. Το γεγονός ὅτι υπήρξε μαθητὴς του Καλλιμάχου αφενός και αφετέρου ἡ πολεμική που δέχεται ἀπὸ τον Πολέμωνα σε συνδυασμό με την κριτική που ασκεί στον Τίμαιο (περ. 356-250 π.Χ.) ὁ Ίστρος και μετὰ ἀπὸ αὐτόν ὁ Πολέμων (3/2 αἰ. π.Χ., ακμὴ περὶ το 190 π.Χ.), φαίνονται να οδηγούν σε χρονολόγηση στον 3^ο αἰ. π.Χ., με περίοδο ακμῆς το δεύτερο τρίτο του αἰῶνα.

B9. Προέλευση του επιθέτου συκοφάντης (F12)

Ἀθῆν. 3, 74e

Ἰστρος δ' ἐν τοῖς Ἀττικοῖς οὐδ' ἐξάγεσθαί φησι τῆς Ἀττικῆς τὰς ἀπ' αὐτῶν (sc. τῶν σύκων) γινομένας ἰσχάδας, ἵνα μόνοι ἀπολαύοιεν οἱ κατοικοῦντες· και ἐπεὶ πολλοὶ ἐνεφανίζοντο διακλέπτοντες, οἱ τούτους μηνύοντες τοῖς δικασταῖς ἐκλήθησαν τότε πρῶτον συκοφάνται.

Ο Ίστρος στα Ἀττικά αναφέρει ὅτι ἀπαγορευόταν να ἐξάγονται ἀπὸ την Ἀττική οἱ «ισχάδες» (δηλ. τα ξερά σύκα) που γίνονταν ἀπ' αὐτά (δηλ. τα σύκα της Ἀττικῆς), για να τα ἀπολαμβάνουν μόνο οἱ αὐτόχθονες· και ἐπειδὴ ἐμφανίζονταν πολλοὶ κατὰ καιροὺς να ἐξάγουν κρυφά, αὐτοὶ που τους κατάγγελλαν στους δικαστὲς ονομάστηκαν τότε για πρώτη φορὰ «συκοφάντες».

Αξιοποίηση

- Ετυμολογία της λέξης *συκοφάντης*. Η σημασία του επιθέτου τότε και σήμερα.
- Με βάση το απόσπασμα, θα ήταν δυνατόν να δημιουργηθεί μια μικρή ιστορία, η οποία να αναπλάθει το περιεχόμενό του και να ζωντανεύει τα όσα αναφέρει. Είναι καλό οι ιστορίες να έχουν για ήρωές τους αρχαίους Αθηναίους και να σκηνοθετηθούν ανάλογα με τα δεδομένα της εποχής, αφού αναζητηθούν πληροφορίες μέσα από έρευνα (ενδυμασία, κόμμωση, αγγεία μεταφοράς φρούτων και άλλων προϊόντων). Ακόμη, θα ήταν καλό να διανθιστεί ο λόγος τους με αρχαίες λέξεις και φράσεις σχετικές με τα δεδομένα του κειμένου (εμπόριο, γευστικές απολαύσεις κ.λπ.). Στο τέλος, να γίνει προσπάθεια να δραματοποιηθεί το κείμενο που θα παραχθεί.

B10. Οι ιερές ελιές της Αθήνας (F30)

Σχόλ. Σοφ. Οιδ. Κολ. 705
γλαυκᾶς παιδοτρόφον (φύλλον ἐλαίας)·
καὶ Ἀριστοφάνης ἐν Νεφέλαις (1005)·
«ἀλλ' εἰς Ἀκαδημειαν κατιῶν ὑπὸ ταῖς
μορίαις ἀποθρέξει.» ὁ δ' Ἴστρος καὶ
τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν δεδήλωκεν γράφων
οὕτως· «... <τὸν> δὲ κλάδον [ἀπὸ]
τῆς ἐν Ἀκαδημείᾳ ἐλαίας ἀπὸ τῆς ἐν
ἀκροπόλει φυτευθῆναί φασιν, ἐπάρατον
δὲ ποιήσασθαι τοὺς ἐμβαλόντας αὐτάς
<ὃς ἂν> ἐκκόψειε φίλος ἢ πολέμιος· δι' ὃ
Λακεδαιμόνιοι τὴν λοιπὴν γῆν διηρῶντες
τῆς μὲν Τετραπόλεως ἀπέσχοντο διὰ
τοὺς Ἡρακλείδας, τῶν δὲ μοριῶν διὰ
τὰς ἀράς. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. πολ.
60.2) καὶ τοῖς νικήσασιν τὰ Παναθήναια
ἐλαίου τοῦ ἐκ μοριῶν γινομένου δίδοσθαι
φησιν.»

γλαυκᾶς παιδοτρόφον (φύλλον ἐλαίας)·
καὶ ὁ Ἀριστοφάνης στίχ. Νεφέλεις
(στ. 1005, λέει): «μα σὺν τῇ Ἀκαδημείᾳ
κατηφορίζοντας κάτω ἀπ' τὰς μορίες
γοργὰ θὰ τρέξεις». Ὁ δὲ Ἴστρος ἔχει
δείξει καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ γράφοντος
ὡς ἐξῆς: «... οἱ κλάδοι τῶν ἐλιῶν τῆς
Ἀκαδημίας ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀκρόπολης
λέν πως φυτεύτηκαν, αὐτοὶ δὲ ποὺ τὰς
φύτεψαν ἔκαμαν νᾶ' εἶναι καταραμένους
ὅποιος τὰς κόψει φίλος ἢ ἐχθρὸς· γὰρ
αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὴν λοιπὴν γῆν
ληλατοῦντες, δὲν πείραξαν τὴν
Τετράπολην γὰρ τοὺς Ἡρακλείδας καὶ τὰς
μορίες γὰρ τὰς κατὰρες. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης
(Ἀθην. πολ. 60.2) λέει πως καὶ σ' αὐτοὺς
ποὺ νίκησαν στὰ Παναθήναια δινόταν
λάδι ποὺ 'βγαίνει ἀπὸ τὰς μορίες.»

Αξιοποίηση

- Ιερές ελιές της Αθήνας. Θρύλοι και παραδόσεις (αναζήτηση σχετικών μύθων που να αφορούν στο δώρο της Αθηνάς προς την πόλη της Αθήνας, αλλά και άλλες σχετικές αναφορές).
- Η ελιά και το λάδι στην Κύπρο. Θρύλοι και παραδόσεις από την Κύπρο για την αξία και τη χρησιμότητα του λαδιού στη ζωή του ανθρώπου.
- Αντιλήψεις για την ιερή ελιά στη λογοτεχνία και τον χριστιανισμό.

B11. Ο θάνατος του Σοφοκλή (F37)

Βίος Σοφ. 14 (Radt)

Τελευτήσαι δὲ αὐτὸν Ἰστρος καὶ Νεάνθης (84 F 18 J.) φασὶ τοῦτον τὸν τρόπον· Καλλιππίδην ὑποκριτὴν ἀπὸ ἐργασίας ἐξ Ὀποῦντος ἦκοντα περὶ τοὺς Χόας πέμψαι αὐτῶ σταφυλὴν, τὸν δὲ Σοφοκλέα λαβόντα ῥᾶγα εἰς τὸ στόμα ἔτι ὀμφακίζουσιν ὑπὸ τοῦ ἄγαν γήρωσ ἀποπνιγέοντα τελευτήσαι. Σάτυρος δὲ φησι (FHG III. 162 fr. 6) τὴν Ἀντιγόνην ἀναγινώσκοντα καὶ ἐμπεισόντα περὶ τὰ τέλη νοήματι μακρῶ καὶ μέσην ἢ ὑποστιγμὴν πρὸς ἀνάπαυσιν μὴ ἔχοντι, ἄγαν ἐπιτείναντα τὴν φωνὴν σὺν τῇ φωνῇ καὶ τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι. οἱ δὲ ὅτι μετὰ τὴν τοῦ δράματος ἀνάγνωσιν, ὅτε νικῶν ἐκηρύχθη, χαρᾶ νικηθεὶς ἐξέλιπεν.

Ο Ίστρος δε και ο Νεάνθης (ο Κυζικηνός, 3ος αι. π.Χ.) αναφέρουν ότι αυτός (δηλ. ο Σοφοκλής) πέθανε με τούτον τον τρόπο: ο ηθοποιός Καλλιππίδης επιστρέφοντας από τον Οπούντα μετά από εργασία περὶ τους Χόες του έστειλε σταφύλια, κι ο Σοφοκλής βάζοντας στο στόμα μια ρώγα άγουρη ακόμα καθώς ήταν πολύ γέρος πνίγηκε και πέθανε. Ο Σάτυρος όμως λέει πως διαβάζοντας την Αντιγόνη και πέφτοντας προς το τέλος σε νόημα μακροσκελές χωρίς άνω στιγμή ή κόμμα για ανάπαυση, εντείνοντας υπερβολικά τη φωνή, μαζί με τη φωνή άφησε και την τελευταία του πνοή. Άλλοι πάλι λεν πως μετά την ανάγνωση του δράματος, όταν ανακηρύχθηκε νικητής, απ' τη χαρά νικημένος εξέπνευσε.

Αξιοποίηση

- Θάνατος του Σοφοκλή. Είναι αξιόπιστες τέτοιες πληροφορίες ή όχι, και γιατί; Γενικότερη συζήτηση για την αξιολόγηση των πηγών.
- Μυθικά στοιχεία στον θάνατο άλλων ποιητών / λογοτεχνών / φιλοσόφων (βλ. Ζήνωνα Κιτιέα).

B12. Τα απίδια (αχλάδια) F39

a. Αθην. 14, 650b

Ἐξῆς οὖν λέξω περὶ τῶν παρακειμένων ἀπίων· ἐπειὰ π' αὐτῶν καὶ ἡ Πελοπόννησος Ἀπία ἐκλήθη διὰ τὸ ἐπιδαψιλεύειν ἐν αὐτῇ τὸ φυτόν, φησὶν Ἴστρουσ ἐν τοῖς Ἀργολικοῖς.

Στη συνέχεια λοιπόν θα μιλήσω για τα παρατιθέμενα απίδια (αχλάδια)· επειδή απ' αυτά και η Πελοπόννησος ονομάστηκε Ἀπία γιατί φυτρώνει άφθονα σ' αυτή το φυτό, λέει ο Ἴστρουσ στα Ἀργολικά.

Αξιοποίηση

Οι μαθητές/τριες μέσα από το απόσπασμα είναι δυνατόν να συνειδητοποιήσουν τον πλούτο της κυπριακής διαλέκτου εξαιτίας του ότι διασώζει πολλές λέξεις από την αρχαία ελληνική. Είναι καλό να τους ανατεθεί σχετική διερεύνηση για το ποιες άλλες λέξεις που αφορούν σε φυτά και δεν υπάρχουν στη νεοελληνική κοινή μαρτυρούνται στην κυπριακή διάλεκτο (π.χ. πίτυς, τζινάρα, κραμπί).

B13. Ονομασία της Κύπρου (F45)

Στέφ. Βυζ. Ἐθν. σ.λ. Κύπρος (Κωνστ. Πορφ. Περὶ θεμ. 1.13)

Κύπρος, νῆσος μεγάλη <<καὶ ἐπιφανεστάτη, κειμένη>> ἐν τῷ Παμφυλίῳ κόλπῳ, <<καθὼς φησὶν ὁ περιηγητὴς Διονύσιος «Κύπρος δ' εἰς αὐγὰς Παμφυλίου ἔνδοθι κόλπου». ἐκλήθη δέ>> ἀπὸ Κύπρου τῆς θυγατρὸς Κινύρου <<ἣ τῆς Βύβλου καὶ Ἀφροδίτης, ὡς Φιλοστέφανος ἐν τῷ Περὶ νήσων (FHG III. 30 fr. 11) καὶ Ἴστρουσ ἐν Ἀποικίαις Αἰγυπτίων ἱστορήσαν,>> ἢ ἀπὸ τοῦ φυομένου ἄνθους κύπρου. Ἀστύνομος δέ φησι (FHG IV. 343) Κρύπτον κεκλήσθαι διὰ τὸ κρύπτεσθαι πολλάκις ὑπὸ τῆς θαλάσσης· εἶτα Κύπρος. ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Κεραστὶς ἀπὸ τοῦ πολλὰ ἄκρα ἔχειν καὶ Κεραστίας (?) καὶ Ἀμαθουσία καὶ Μηϊόνις καὶ Σφήκεια καὶ Ἀκαμαντὶς. τὸ ἐθνικὸν Κύπριος καὶ Κυπρία καὶ Κύπριον, καὶ Κυπριακός, καὶ Κυπριεύς, καὶ Κυπρίτης. ἔστι καὶ Λιβυκὴ Κύπρος· τὸ ἐθνικὸν Κυπρίτης.

Κύπρος, νησίμεγάλο <<καὶ ἐπιφανέστατο, που βρίσκεται>> στον Παμφύλιο κόλπο, <<ὅπως λέει ο Διονύσιος ο Περιηγητὴς (2ος αι. μ.Χ.)· «ἡ δε Κύπρος στὴν Ἀνατολή μέσα στον Παμφύλιο κόλπο». Πῆρε δε το ὄνομά της>> ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν κόρη το Κινύρα <<ἣ τοῦ Βύβλου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως ἱστόρησαν ο Φιλοστέφανος στο Περὶ νήσων (3ος αι. π.Χ.) καὶ ο Ἴστρουσ στο Ἀποικίαι Αἰγυπτίων,>> ἢ ἀπὸ το ἄνθος κύπρος που φυτρώνει (στο νησί). Ο Ἀστύνομος πάλι λέει ὅτι ὀνομάστηκε Κρύπτος γιατί κρύπτεται πολλές φορές ἀπὸ τὴ θάλασσα· ἔπειτα (πῆρε το ὄνομα) Κύπρος. Ἐκαλεῖτο ὁμως καὶ Κεραστὶς ἀπὸ το ὅτι ἔχει πολλά ακρωτήρια καὶ Κεραστίας καὶ Ἀμαθουσία καὶ Μηϊόνις καὶ Σφήκεια καὶ Ἀκαμαντὶς. Το εθνικό επίθ. (εἶναι) Κύπριος καὶ Κυπρία καὶ Κύπριον, καὶ Κυπριακός, καὶ Κυπριεύς, καὶ Κυπρίτης. Υπάρχει καὶ Λιβυκὴ Κύπρος· το εθνικό Κυπρίτης.

Αξιοποίηση

Διαθεματική Εργασία (Αρχαία Ελληνικά, Ιστορία, Γεωγραφία), που να εστιάζει στη διερεύνηση για το πώς ετυμολογείται η λέξη Κύπρος. Είναι δυνατόν να αντληθούν πληροφορίες από ξένους Περιηγητές του νησιού, οι οποίοι διασώζουν όλες τις πιθανές εκδοχές. Στη συνέχεια, καλό θα ήταν να ακολουθήσει συζήτηση για το ποια από αυτές τις εκδοχές θεωρούν την επικρατέστερη και να τεκμηριωθεί η κάθε άποψη. Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι δυνατόν να παρουσιαστούν σε ένα λεύκωμα (κείμενο, φωτογραφικό υλικό).

7. ΝΙΚΑΓΟΡΑΣ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ

Ο Νικαγόρας ο Κύπριος είναι πιθανόνο αρχαιότερος από τους απαθανατισθέντες Κυπρίους πεζογράφους. Φαίνεται να ανήκει στον κύκλο του Αριστοτέλη και δεν αποκλείεται να ακολούθησε τον Περιπατητικό φιλόσοφο και στην αυλή του Φιλίππου της Μακεδονίας και να συμπεριλαμβανόταν στους συνεργάτες του φιλοσόφου. Ήταν γνωστός ως παραδοξογράφος. Έζησε τον 4^ο αι. π.Χ. Δυνατόν να συνδέεται με εκείνους που ασκούσαν κριτική στις απόψεις των ανθρώπων για τους θεούς (βλ. και κατωτ. Β.IV.6: Νικάνωρ/Νικαγόρας ο Κύπριος). Επέδρασε αρκετά στους μεταγενέστερους παραδοξογράφους.

B14. Η αλυκή στο Κίτιον (F1)

Καλλιμ. απόσπ. 407. (XXIX). 157 Pfeiffer (Αντίγ. Καρύστ. Ίστ. παραδ. συν. 157 [173] σελ. 98 Giannini)

Περὶ δὲ τῆς ἐν Κιτίῳ (sc. λίμνης) φάσκειν Νικαγόραν (sc. Καλλίμαχος λέγει), ὅτι ἀνιμηθείσης ἐπ' ὀλίγον τῆς γῆς ἄλες εὕρισκονται.

Σχετικά με αυτήν (δηλ. τη λίμνη) που βρίσκεται στο Κίτιο (ο Καλλίμαχος αναφέρει) ότι ο Νικαγόρας λέει πως αν αφαιρεθεί λίγο χώμα βρίσκεται αλάτι.

Σχόλια

ἀναμιθείσης ἐπ' ὀλίγον τῆς γῆς ἄλες εὕρισκονται: Το ρήμα *ἀνιμάω* σημαίνει στην κυριολεξία ανασύρω με ιμάντες (κυρίως για την άντληση νερού) και γενικά ανασύρω. Στην προκειμένη περίπτωση το αλάτι, που βρίσκεται στον βυθό της λίμνης (ή στην επιφάνεια, όταν αυτή αποξηραίνεται) κάτω από λίγο χώμα, μαζεύεται αφού ανασυρθεί για λίγο το χώμα.

Αξιοποίηση

- Μελέτη για την αλυκή στη Λάρνακα. Να αναζητηθούν οι σχετικές παραδόσεις που δικαιολογούν την ύπαρξη της Αλυκής στον συγκεκριμένο χώρο (παράδοση για τον Άγιο Λάζαρο και άλλες).
- Σχέση της Αλυκής με το αρχαίο Κίτιο.
- Μέθοδοι συγκέντρωσης και επεξεργασίας αλατιού (παρελθόν – παρόν). Να μελετηθεί η Αλυκή και ως φαινόμενο και να διερευνηθεί πώς προκαλείται η συσσώρευση αλατιού (Φυσιογνωστικά, Φυσική) στην περιοχή.

8. ΠΑΙΩΝ Ο ΑΜΑΘΟΥΣΙΟΣ

Ο Παίων ο Αμαθούσιος κινείται στον κύκλο των κυπριακών μύθων. Ο συγγραφέας έχει διηγηθεί τὰ *περὶ Ἀμαθοῦντα*, ἔργο που μπορεί να ἔφερε τον τίτλο *Κυπριακά*, όπου ανέφερε μια ν ιδιάζουσα ιστορία για την ακούσια εγκατάλειψη από τον Θησέα της εγκύου Αριάδνης στην Αμαθούντα, τον εκεί θάνατο και τον τάφο της και το ἄλσος Αριάδνης Αφροδίτης. Ἐχει ως *terminum ante quem* τον Πλουτάρχου Θησέα (περὶ το 115 μ.Χ.) και *terminum post quem* τον 4^ο αι. π.Χ., με πιθανότερη την τοποθέτησή του πιο κοντά στον Αλέξανδρο. Η πιθανότητα να ἦταν γιατρός, με το *Παίων* προσωνύμιο λόγω της ιδιότητας αυτής και το *Κρέων* το πραγματικό του ὄνομα, είναι υπαρκτή.

B15. Ο μύθος του Θησέα και της Αριάδνης (30 F1 / *33 F1)

Πλουτ. Θησ. 20.3-7

Ἄ δ' ἐστὶν εὐφημότατα <τῶν> μυθολογουμένων, πάντες ὡς ἔπος εἰπεῖν διὰ στόματος ἔχουσιν. ἴδιον δέ τινα περὶ τούτων λόγον ἐκδέδωκε Παίων ὁ Ἀμαθούσιος. (4) τὸν γὰρ Θησέα φησὶν ὑπὸ χειμῶνος εἰς Κύπρον ἐξενεχθέντα καὶ τὴν Ἀριάδνην ἔγκυον ἔχοντα, φάυλως δὲ διακειμένην ὑπὸ τοῦ σάλου καὶ δυσφοροῦσαν, ἐκβίβασαι μόνην, αὐτὸν δὲ τῷ πλοίῳ βοηθοῦντα πάλιν εἰς τὸ πέλαγος ἀπὸ τῆς γῆς φέρεσθαι. (5) τὰς οὖν ἐγχωρίους γυναῖκας τὴν Ἀριάδνην ἀναλαβεῖν καὶ περιέπειν ἀθυμοῦσαν

Ἀπὸ τις μυθικές αυτές διηγήσεις ὅσες εἶναι οι πιο καλόφημες βρίσκονται, μπορῶ να πω, στα στόματα ὄλων. Μιαν ιδιάζουσα ὁμως σχετική ιστορία ἔχει γράψει ο Παίων ο Αμαθούσιος. (4) Λέει δηλαδή πως ο Θησέας, ριγμένος ἀπὸ θαλασσοταραχή στην Κύπρο κι ἔχοντας ἔγκυο την Αριάδνη, καθὼς εκείνη βρισκόταν σε ελεεινὴ κατάσταση εξαιτίας της τρικυμίας και υπέφερε, την αποβίβασε μόνη, ενώ ο ἴδιος προσπαθώντας να σώσει το πλοῖο του παρασύρθηκε στο πέλαγος μακρυνά ἀπὸ τη στεριά. (5) Οι ντόπιες λοιπόν

ἐπὶ τῇ μονώσει, καὶ γράμματα πλαστὰ προσφέρειν ὡς τοῦ Θησέως γράφοντος αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν ὠδὴν συμπνεῖν καὶ βοηθεῖν, ἀποθανοῦσαν δὲ θάψαι μὴ τεκοῦσαν. (6) ἐπελθόντα δὲ τὸν Θησέα καὶ περίλυπον γενόμενον, τοῖς μὲν ἐγχωρίοις ἀπολιπεῖν χρήματα, συντάξαντα θύειν τῇ Ἀριάδνῃ, δύο δὲ μικροὺς ἀνδριαντίσκους ἰδρῦσασθαι, τὸν μὲν ἀργυροῦν, τὸν δὲ χαλκοῦν. (7) ἐν δὲ τῇ θυσίᾳ τοῦ Γορπιαίου μηνὸς ἰσταμένου δευτέρᾳ κατακλινόμενόν τινα τῶν νεανίσκων φθέγγεσθαι καὶ ποιεῖν ἄπερ ὠδίνουσαι γυναῖκες· καλεῖν δὲ τὸ ἄλσος Αμαθουσίου, ἐν ᾧ τὸν τάφον δεικνύουσιν, Ἀριάδνης Ἀφροδίτης.

γυναῖκες ανέλαβαν τὴν Ἀριάδνη καὶ τὴν περιποιούνταν στὴν ἀπελπισία τῆς γιὰ τὴν ἀπομόνωσή τῆς, καὶ τῆς ἔδιναν γράμματα πλαστὰ που τῆς ἔγραφε τάχα ὁ Θησέας· κι ὅταν ἐκεῖνη κοιλιοπονούσε τῆς παραστάθηκαν καὶ τῆς πρόσφεραν τὴ βοήθειά τους, καὶ σὰν πέθανε χωρὶς νὰ ξεγεννήσει τὴν ἔθαψαν. (6) Ὅταν ἐπέστρεψε ὁ Θησέας καὶ καταστενοχωρήθηκε, ἀφήσε στους ντόπιους χρήματα καὶ τους ὅρισε νὰ θυσιάσουν στὴν Ἀριάδνη, καὶ νὰ στήσουν δύο μικρὰ ἀγαλματάκια, ἓνα ἀσημένιο κι ἓνα χάλκινο. (7) Κατὰ τὴ διάρκεια δε τῆς θυσίας τὴ δευτέρη μέρα τοῦ Γορπιαίου μήνα ἓνας ἀπὸ τους νεαροὺς ξαπλώνει κάτω καὶ φωνάζει καὶ κάνει ὅ,τι ἀκριβῶς οἱ γυναῖκες που κοιλιοπονοῦν· καὶ ονομάζουν οἱ Αμαθούσιοι τὸ ἄλσος, μέσα στο ὁποῖο δείχνουν τὸν τάφο, ἄλσος τῆς Ἀριάδνης Ἀφροδίτης.

Σχόλια

ἴδιον δέ τινα περὶ τούτων λόγον (...). Ο μύθος γιὰ τὴν Ἀριάδνη καὶ τὸν Θησέα ἦταν ευρύτατα διαδεδομένος καὶ παρουσίαζε ποικίλες τοπικὲς παραλλαγές. Ο μύθος καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἀριάδνης ἀνάγεται σὲ παλαιότατους χρόνους στὴν Κρήτη, τὴ Νάξο, τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Αμαθούντα τῆς Κύπρου. Παραστάσεις τοῦ μύθου βρῖσκουμε καὶ σὲ σφραγιδόλιθο ἀπὸ τὸ Μάριο καὶ στὴν Οικία τοῦ Θησέα στὴν Πάφο.

Σύμφωνα με τὴν αμαθούσια παράδοση τοῦ μύθου, ὁ Θησέας εγκατέλειψε τὴν Ἀριάδνη ἀκούσια, ὅταν ἡ τρικυμία τὸν οδήγησε μακριά. Επιστρέφοντας, ἀνακάλυψε ὅτι ἡ Ἀριάδνη πέθανε τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ καὶ φρόντισε νὰ τῆς ἀποδοθοῦν τιμές. Ἀντίθετα, στὶς ἄλλες παραλλαγές ὁ Θησέας εγκατέλειψε τὴν Ἀριάδνη στὴ Νάξο ἐκούσια, ὅταν ἐρωτεύτηκε τὴν Αἴγλη, ὅπως τὸν διέταξε ὁ Διόνυσος ἢ ἡ Ἀθηνά. Ἡ Ἀριάδνη παντρεύτηκε τὸν Διόνυσο, ἐνῶ ὁ θάνατός τῆς ἐπῆλθε με ἐπέμβαση τῆς Ἀρτεμῆς.

Στὴ Νάξο λατρεύονταν δύο Ἀριάδνες (ἡ μία παντρεύτηκε τὸν Διόνυσο καὶ ἡ ἄλλη ἀρπάχθηκε ἀπὸ τὸν Θησέα). Με τὶς δύο Ἀριάδνες φαίνεται νὰ συνδέεται ἡ λατρεία τῆς ὡς θεότητας τῆς βλάστησης: ἀκμή, ἀνθήση ἀπ' τὴ μια / μαρασμός,

αποξήρανση της φύσης απ' την άλλη. Με αυτή τη διπλή φύση πρέπει να συνδέονται οι δύο μικροί ανδριάντες της κυπριακής παραλλαγής, ο ασημένιος κι ο χάλκινος (πβ. τα σχετικά με την Ουρανίαν και την Χθονίαν ή Πάνδημον Αφροδίτη: βλ. και ανωτ. Β3, με Αξιοποίηση). Στην Αμαθούντα, περιοχή με έντονη παρουσία των Ετεοκυπρίων ακόμα και μετά την άφιξη των Αχαιών, συνεχίστηκε η λατρεία της Αριάδνης Αφροδίτης με στοιχεία της παλαιάς θεάς της γονιμότητας (της θεάς-Μητέρας), μέχρι τουλάχιστο την εποχή που έγραψε ο Παίων ο Αμαθούσιος.

κατακλινόμενον (...) γυναίκες (ξαπλώνει κάτω ... οι γυναίκες που κοιλοπονούν): πρόκειται για το έθιμο της αρρενολοχείας (διεθνής ορολογία: *couvade*). Το έθιμο δεν αποκλείεται να έχει Μινωικές ρίζες.

τὸν τάφον δεικνύουσιν, Αριάδνης Αφροδίτης: Η ίδρυση της πόλης της Αμαθούντας ανάγεται στο τέλος του 11^{ου} αιώνα π.Χ., και η λατρεία της Μεγάλης Θεάς στον 8^ο αιώνα π.Χ. Στην κορφή της ακρόπολης ανακαλύφθηκε ιερό της Αφροδίτης. Σύμφωνα με τον Κυρ. Χατζηγιάννου: “το Αριάδνη (Αφροδίτη) είναι επίθετο της Αφροδίτης και σήμαινε «την πάναγνη Αφροδίτη”». Η λατρεία της Αριάδνης Αφροδίτης ήταν παλαιότατη.

Αξιοποίηση

Το απόσπασμα αποτελεί πλούσια πηγή μυθολογικού (μύθος Θησέα και Αριάδνης) και λαογραφικού (ίδρυση βωμών, έθιμο αρρενολοχείας) υλικού. Συνδέεται άμεσα με την Κύπρο και μπορεί να αξιοποιηθεί για θέματα όπως:

- Επιτόπια έρευνα των μαθητών στα ερείπια της Αμαθούντας και αναζήτηση στοιχείων που το κείμενο υποδεικνύει (τάφος). Σύνδεση του αποσπάσματος με το απόσπασμα F2, που ακολουθεί.
- Σχέση Θησέα και Κύπρου, καθώς και άλλων ηρώων της μυθολογίας με την Κύπρο. Είναι καλό να δημιουργηθεί ένα μικρό βιβλίο με όλες τις σχετικές αναφορές και με τίτλο «Ηρωες της μυθολογίας και Κύπρος. Μια παράδοση αιώνων».
- Ο μύθος της Αριάδνης: παραλλαγές και επιβιώσεις στην Κύπρο και στον υπόλοιπο Ελληνισμό.

- Διαχρονική εξέταση του ανθρωπισμού και της φιλοξενίας των Κυπρίων με αφορμή την προσφορά ανθρωπιστικής βοήθειας και ηθικής συμπαράστασης των γυναικών προς την Αριάδνη. Σύνδεση του αποσπάσματος με το A11 (Κινύρας, T2) και την αναφορά στο θέμα της φιλίας και φιλοξενίας.
- Το έθιμο της αρρενολοχείας: προέλευση, επιβίωση στην εποχή μας στην Κύπρο και Ελλάδα και σε άλλους λαούς.

B16. Το διπλό φύλο της Αφροδίτης (30 F2 / *33 F2)

Ήσυχ. σ.λ. *Ἀφρόδιτος*
Ἀφρόδιτος· Θεόφραστος (Char. 16.10 ?)
μὲν τὸν Ἑρμαφρόδιτὸν φησιν, ὁ δὲ τὰ
περὶ Ἀμαθοῦντα γεγραφῶς Παίων εἰς
ἄνδρα τὴν θεὸν ἐσχηματίσθαι ἐν Κύπρῳ
λέγει.

Ἀφρόδιτος· ο Θεόφραστος (περ. 372/70-288/6 π.Χ.) λέει πως είναι ο Ερμαφρόδιτος, ενώ ο Παίων που έχει γράψει τὰ περὶ Ἀμαθοῦντα λέει πως η θεά έχει πάρει στην Κύπρο τη μορφή άντρα.

Σχόλια

Ἑρμαφρόδιτος: γιος του Ερμή και της Αφροδίτης.

εἰς ἄνδρα τὴν θεὸν ἐσχηματίσθαι: Το διπλό φύλο της θεάς της γονιμότητας μαρτυρείται από πολύ παλιά στην Κύπρο: από τη χαλκολιθική ήδη εμφανίζονται στο νησί ειδώλια που φέρουν χαρακτηριστικά και των δύο φύλων, συμβολίζοντας έτσι την απόλυτη δύναμη της συνδυασμένης θηλυκής και αρσενικής γονιμότητας.

Αξιοποίηση

Το απόσπασμα μπορεί να αξιοποιηθεί στα φιλολογικά μαθήματα:

- Ετυμολογία της λέξης *έρμαφρόδιτος*.
- Η ιδιαίτερη σχέση της Αφροδίτης με την Κύπρο. Να μελετηθεί πώς οι αρχαίοι κάτοικοι της Κύπρου θεωρούσαν την Αφροδίτη (πάναγνη θεότητα, Ουρανία, και με βάση το απόσπασμα ως θεότητα με δύο φύλα – διφυή). Σύνδεση του αποσπάσματος με τους Ομηρικούς ύμνους στην Αφροδίτη (βλ. και ανωτ. B3, με Αξιοποίηση).

B17. Κορδύλη (30 *F3 / *33 F3)

Σχόλ. Αριστοφ. Νεφ. 10 c (Σουίδ. σ.λ. ἐγκεκορδυλημένος)
 ἐγκεκορδυλημένος· ἐγκεκαλυμμένος και
 συνεστραμμένος, ὥστε μὴδ' ἀνθρώπου
 σχῆμα δηλοῦν, ἀλλ' ἐξοχήν φαίνεσθαι
 τῶν στρωμάτων. κορδύλη δὲ ἰδίως
 λέγεται τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ ὑπερεξέχον
 οἶδημα, ὑπὸ πληγῆς εἰς ὕψος και
 ὄγκον ἀρθέν, ὃ καλοῦμεν κόνδυλον. Κρέων
 δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Κυπριακῶν
 κορδύλην φησὶ καλεῖσθαι τὸ πρὸς
 κεφαλῇ προσείλημα, ὃ δὴ παρὰ Ἀθηναίους
 καλεῖται κρώβυλον, παρὰ δὲ Πέρσαις
 κιδάριον. ὅτι δὲ νῦν «ἐγκεκορδυλημένος»
 ἐνελημένος και ἐγκρύψας ἑαυτόν, δηλοῖ
 (sc. Ἀριστοφάνης) σαφέστερον ἐκ τῶν
 ἐπιφερομένων, εἰπῶν· «ἀλλ', εἰ δοκεῖ,
 ῥέγκωμεν ἐγκεκαλυμμένοι».

ἐγκεκορδυλημένος· κουκουλωμένος και
 κουλουριασμένος, ὥστε μὴτε ἀνθρώπου
 σχῆμα να εἶναι ορατό, ἀλλὰ να φαίνεται
 μια προεξοχή των στρωμάτων. Κορδύλη
 (πβ. νεώτ. Κυπρ. κουρτούλλιν) λέγεται
 ἰδίως το εξόγκωμα που υπερεξέχει στο
 κεφάλι, από πληγή αναπτυγμένο σε
 ὕψος και ὄγκο, το οποίο αποκαλούμε
 κόνδυλο. Ο δε Κρέων στο πρώτο βιβλίο
 τῶν Κυπριακῶν λέει πως κορδύλη
 ονομάζεται το περιτύλιγμα (τουρμπάνι)
 της κεφαλής, το οποίο ως γνωστό από
 τους Αθηναίους αποκαλεῖται κρώβυλον
 και από τους Πέρσες κιδάριον. Ὅτι
 δε τώρα ἐγκεκορδυλημένος σημαίνει
 περιτυλιγμένος και κουκουλωμένος,
 δηλώνει (ο Αριστοφάνης) σαφέστερα
 με τα επόμενα, λέγοντας· «ἀλλ', αν
 αυτό μας αρέσει, ας ροχαλίζουμε
 κουκουλωμένοι».

Σχόλια

κορδύλη: η συνήθης σημασία της λέξης (εξόγκωμα) διασώζεται στην κυπριακή διάλεκτο ως *κουρτούλλα* και υποκοριστικό *κουρτούλλιν* (σπυράκι). Η χρήση της *κορδύλης* (ως σκουφιού) είναι παλαιότερη στην Κύπρο.

Αξιοποίηση

Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Η χρήση περιτυλίγματος της κεφαλής είναι αρχαιότερη, συνεχιζόταν μέχρι πρόσφατα στην Κύπρο και σε περιοχές της Ελλάδας (π.χ. Κρήτη), ενώ αλλού συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας.